

Tietosuoja-asetuksen vaikutukset lapsiin – yritykset lapsen tietosuojan ja mediataitojen tukena

Irene Leino, yritys vastuuasiantuntija,
Suomen UNICEF

Lapsella on oikeus saada ymmärrettävässä muodossa tietoa omien henkilötietojensa käsittelystä.

Teknologian kehittäjinä, laitteiden valmistajina, internet-yhteyksien mahdollistajina ja digitaalisten palveluiden suunnittelijoina ja tarjoajina yrityksillä on iso merkitys lasten hyvinvoinnin ja kehityksen kannalta kaikkialla maailmassa – myös meillä Suomessa. Yritysten kehittämät ratkaisut auttavat merkittävästi koulutuksen tai terveydenhuollon saatavuuden ja laadun parantamisessa. Yritysten tarjoamien laitteiden, yhteyksien ja alustojen kautta lapset saavat entistä enemmän tietoa ympäröivästä maailmasta, löytävät kavereita, sosiaalisia ryhmiä ja vertaistukea sekä voivat osallistua itseään kiinnostaviin keskusteluihin. Digitaaliset palvelut voivat auttaa nuoria löytämään töitä ja mahdollistavat avun helpomman saatavuuden ongelmatilanteissa. Suuri osa yleisessä käytössä olevista, verkossa tarjottavista palveluista on ilmaisia, mikä mahdollistaa kaikkien yhtäläiset mahdollisuudet niiden käyttöön.

Verkkoympäristöä ei kuitenkaan ole suunniteltu lasten turvallisuutta tai tietosuojaa silmällä pitäen, ja siksi siihen liittyy myös riskejä. Digitaalinen teknologia on johtanut lasten seksuaalista hyväksikäyttöä kuvaavan materiaalin leviämiseen entistä laajemmalle ja toiminnan kaupallistumiseen. Lapset voivat myös altistua verkossa rikolliselle tai sopimattomalle sisällölle, heidän henkilötietojaan saatetaan käyttää väärin tarkoituksiin ja he joutuvat kohtaamaan entistä kohdistetumpaa mainontaa, joka saattaa ohjata heidän käyttäytymistään. Keskustelua on herättänyt myös erilaisten palvelujen ja pelien liiallinen käyttö ja sen vaikutukset lasten fyysiselle ja psyykkiselle kehitykselle sekä verkkomaailmassa tapahtuva kiusaaminen, johon on vaikea puuttua.

Koska yrityksillä on merkittävä valta vaikuttaa siihen, millainen digitaalinen maailma on nyt ja millaiseksi se tulevaisuudessa kehittyy, tässä osiossa on avattu yhdessä yritysten kanssa hahmoteltuja ajatuksia ja suosituksia tavoista, joilla ne voivat sekä kunnioittaa että edistää lasten parempaa tietosuojaa verkossa.

Tietosuoja on myös lapsenoikeuskysymys

Teknologisen kehityksen, laitteiden yleistymisen ja niiden käytön helpottumisen myötä digitaalinen teknologia on levittäytymässä lasten elämän jokaiselle osa-alueelle. Lapsista kerätään digitaalisessa maailmassa tietoa jo syntymästä lähtien, eivätkä lapset itse aina edes ymmärrä, mitä kaikkea tietoa heistä on kerätty ja mihin tarkoituksiin – olivatpa he jakaneet sitä vapaaehtoisesti tai vahingossa.

Oikeus yksityisyydensuojaan on yksi ihmisoikeussopimuksissa määritelty ihmisoikeus. Lasten oikeus yksityisyyden suojaan on korostunut, ja se on myös osa YK:n lapsen oikeuksien sopimusta. (Tiivistelmä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksesta)

YK:n lapsen oikeuksien sopimus määrittelee lapsiksi kaikki alle 18-vuotiaat. Lasten valmiudet kehittyvät iän myötä, ja esimerkiksi 10-vuotias tarvitsee selkeästi enemmän apua ja suojaa digitaalisessa maailmassa kuin vaikkapa 17-vuotias. Koska lasten kehitystaso kuitenkin vaihtelee yksilöllisesti, on vaikea luoda yksiselitteisiä ikärajoja määrittelemään sitä, milloin lapsi on riittävän kypsä tekemään päätöksiä itsenäisesti.

Tietosuoja-asetuksessa on haluttu määritellä selkeä ikäraja suostumuksen antamiselle henkilötietojen käsittelyyn (vaihtelee eri maissa, Suomessa

13 vuotta). Tietosuoja-asetus ei muissa kohdin määrittele, kuka on lapsi, ja sen vuoksi tietosuoja-asetusta muilta osin sovellettaessa käytetään YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen määritelmää, jossa lapsena siis pidetään kaikkia alle 18-vuotiaita.

Lasten kehitystasoa ei tule missään tilanteessa hyödyntää digitaalisessa maailmassa lapsen edun vastaisesti. Tietosuojakysymyksissä pitää kiinnittää erityistä huomiota lasten tietojen keräämiseen, tallentamiseen ja käyttöön. Lasten vasta kehittymässä olevia valmiuksia ymmärtää yritysten markkinoinnin tarkoituksia ei tule hyödyntää kaupallisissa tarkoituksissa esimerkiksi profilointiin tai kohdistettuun markkinointiin.

Yrityksillä on selkeä vastuu lasten oikeuksien kunnioittamisesta verkkoympäristössä

Valtioiden velvollisuus on varmistaa, että lapsen oikeudet toteutuvat lainsäädännön kautta. Huoltajien vastuulla puolestaan on lähtökohtaisesti varmistaa, että lapsen oikeudet toteutuvat perheympäristössä ja että lapsesta kasvaa muiden oikeuksia kunnioittava kansalainen. Yrityksillä on niin ikään selkeä vastuu lasten oikeuksien kunnioittamisesta. Tämä vastuu on erityisen korostunut verkko maailmassa, koska yritykset suunnittelevat, rakentavat ja tarjoavat käytännössä kaikki ne tietoyhteiskunnan palvelut, joita lapset käyttävät.

Kaikilla lapsilla ei ole vanhempia tai huoltajia, jotka kykenevät auttamaan heitä turvaamaan omat oikeutensa verkkoympäristössä tietosuoja- tai muissa kysymyksissä. Valtioiden asettamat lait eivät pysy nopean kehityksen perässä eivätkä aina edes ole tarpeeksi kattavia tai yksityiskohtaisia. Tämän vuoksi on tärkeää, että yritykset tunnistavat oman roolinsa ja mahdollisuutensa vaikuttaa ja varmistavat, että heidän tarjoamissaan tuotteissa ja palveluissa otetaan huomioon myös heikommissa asemassa olevien lasten oikeudet eikä rikota niitä. Se onnistuu esimerkiksi suunnittelemalla palvelut jo lähtökohtaisesti niin, että niissä otetaan huomioon yksityisyydensuojakysymykset ja erilaiset lapsikäyttäjät.

Yritysten vastuu kunnioittaa ja mahdollisuus tukea lapsen oikeuksien toteutumista:

1. Yrityksillä on vastuu kunnioittaa lapsen oikeuksia. Tämä tarkoittaa sitä, että yritykset tunnistavat oman toimintansa ja tuotteidensa tai palvelujensa mahdolliset kielteiset vaikutukset ja pyrkivät estämään ja lieventämään niitä. Esimerkkejä tästä ovat alla olevat suositukset 1–3.
2. Yrityksiä kannustetaan sitoutumaan toimiin, jotka tukevat lapsen oikeuksien toteutumista. Tämä tarkoittaa sitä, että yritykset ryhtyvät aktiivisesti edistämään lapsen oikeuksia oman liiketoimintansa tai yhteiskunnallisen vaikuttamisen kautta. Esimerkkejä tästä ovat alla olevat suositukset 4–6.

Kuusi suositusta, joiden avulla yritykset voivat tukea lasten parempaa tietosuojaa

1. Tunnista lapset yhdeksi käyttäjäryhmäksi, vaikka palvelusi ei olisi varsinaisesti suunnattu lapsille

Lapset käyttävät sellaisiakin palveluita, joita ei varsinaisesti ole suunnattu heille. Tunnista tämä ja selvitä, missä määrin lapset todellisuudessa käyttävät palvelujasi. Suunnittele palvelusi sellaisiksi, että niissä huomioidaan myös lapsikäyttäjien tietosuojakysymykset.

Eri toimijoilla digitaalisten palvelujen ekosysteemissä (laitevalmistajat, teleoperaattorit, käyttöjärjestelmien kehittäjät, sovelluksia tarjoavat alustat, pelien ja muiden sovellusten kehittäjät, muut palveluntuottajat, mainostajat jne.) on erilaisia konkreettisia mahdollisuuksia parantaa lapsen oikeuksien toteutumista tietosuojakysymyksissä ja esimerkiksi tunnistaa lapset käyttäjäryhmänä. Tunnista oman yrityksesi mahdollisuudet sekä kannusta ja auta liikekumppaneitasi tunnistamaan omansa.

2. Harkitse lapsen edun perusteella, olisiko yrityksesi syytä tunnistaa yksittäinen lapsi asiakkaana/käyttäjänä

Uuden tietosuoja-asetuksen mukaan käyttäjiltä kerättävän tiedon määrä tulee minimoida tiedon käyttötarkoituksen mukaan ja tiedon säilyttämisen elinkaari tulee miettiä hyvin tarkkaan. Erilaisia palveluja tarjoavien yritysten on kuitenkin hyvä harkita, olisiko lapsen edun mukaista tunnistaa loppukäyttäjä lapseksi, vaikka vanhemmat tekisivät käyttösopimuksen tai antaisivat käyttösuostumuksen lapsen puolesta. Tämä siksi, jotta osaat huomioida lapsikäyttäjän tarvitseman erityisen suojan. Tarjoa tällaisissa tapauksissa lapselle ja hänen huoltajalleen selkeää ja hyvin ymmärrettävää tietoa siitä, miksi haluat tietää, onko käyttäjä lapsi vai ei, ja millä tavoin tämän tiedon antaminen on lapsen edun mukaista. Eri alojen toimijat, kuten teleoperaattorit, voivat yhdessä sopia alalle tarkempia yhteisiä pelisääntöjä siitä, miten tämä toteutetaan käytännössä.

Turvallisia tapoja tunnistaa lapsi käyttäjäksi tulisi kehittää sellaisiksi, että jokaisen yksittäisen palveluntarjoajan ei tarvitse kerätä tätä tietoa itselleen. Yksi tapa voisi olla rakentaa järjestelmä, joka tunnistaa automaattisesti joko itse laitteen (esimerkiksi puhelimen) tai siihen luodun käyttäjäprofiilin mukaan, että kyseessä on lapsikäyttäjä, jolloin eri palveluita tarjoavat yritykset voivat huomioida tämän tiedon tietosuoja- ja muissa käytänteissään.

Myös muita kolmannen osapuolen tunnistautumispalveluja voisi kehittää vastaamaan paremmin tarvetta suojella lapsia verkossa. Tässä yhteydessä Suomessa voitaisiin arvioida laajemminkin, olisiko lapsille tarvetta luoda oma tunnistautumisjärjestelmänsä, jotta he voisivat olla yhtä lailla digikansalaisia kuin aikuiset (mobiilitunniste, pankkitunnistautuminen tai muu vastaava järjestelmä, mutta suunniteltu alaikäisille) ja heidän olisi helpompi tarvittaessa vahvistaa digitaalinen identiteettinsä sitä pyydettyä. Järjestelmän ei tarvitsisi perustua juridisesti sitovaan sähköiseen allekirjoitukseen vaan pikemmin mahdollistaa lasten pääsy tarvittaviin palveluihin. Järjestelmän

olisi kuitenkin oltava juridisena instrumenttina luotettava, jos se liittyisi lasten pääsyyn esimerkiksi sellaisiin tietoihin, joihin vaaditaan yksityisyyden suojan kannalta luotettavaa sähköistä tunnistautumista (esim. Kanta-järjestelmä). Koska järjestelmän tarkoituksena on lisätä lasten mahdollisuuksia osallistua, ei suinkaan rikkoa heidän oikeuksiaan, järjestelmä itsessään ei saa olla sellainen, jota voitaisiin käyttää lapsen etua vastaan tai joka aiheuttaisi ylimääräisiä tietoturvaluolia. Erilaisten turvallisten tapojen kehittämistä tulisi pohtia yhdessä eri toimijoiden kesken ja punnita niiden hyödyt ja haitat lapsen edun kannalta.

3. Huomioi lapsen suojele palvelussasi oletusarvona, ei (maksullisena) lisäpalveluna

Mikäli huomioit lapset yhtenä mahdollisena käyttäjäryhmänä jo tuotteiden ja palvelujen suunnitteluvaiheessa, tietosuoja toteutuu yleensä parhaiten kaikkien muidenkin käyttäjien kannalta. Aseta tietosuojaselosteet näkyvästi esille, laadi yksityisyys- ja turvallisuussisällöt selkeästi ja laita ne esille ja helposti löydettäväksi, selkeytä alaikäisten käyttäjien palvelupolut ja tarjoa hyvää asiakaspalvelua niin lapsikäyttäjille kuin heidän huoltajilleen. Suunnittele palautekanavat lapsiystävällisestä näkökulmasta ja anna lapsille ja heidän huoltajilleen mahdollisuus vaikuttaa lapsista kerättyihin tietoihin sekä poistaa ne tarvittaessa.

Kaikki sellaiset tuotteet ja palvelut, joita lapset käyttävät, tulisi rakentaa lapsilähtöisiksi. Lapsilähtöisyyden purkamisen tulee olla aikuisen vastuulla, ei toisin päin. Toisin sanoen tietosuoja-asetuksen yksi pääperiaate ”privacy by design” tulee toteuttaa niin, että lapsikäyttäjien yksityisyydensuoja on aina etusijalla.

Vahvempaa tietosuojaa ei tule käyttää tekosyynä olla keräämättä lapsen tietoja sellaisissa tilanteissa, joissa tiedonkeruu on muusta syystä perusteltua. Esimerkiksi chat-keskustelujen monitorointi ja taltiointi viranomaisten jälkিতarkastuksen mahdollistamiseksi tai automatiikkaan perustuvien varoitusten antaminen voi olla tärkeää, jotta voidaan ehkäistä erilaisia lieveilmiöitä kuten nettikiusaamista, ahdistelua tai pedofiliaa, eikä tällaisesta tiedonkeruusta tulisi pidättäytyä vedoten siihen, että käyttäjä on (tai voi olla) lapsi.

4. Älä rajaa lapsia turhaan pois heitä hyödyttävistä palveluista

Digitaalista ympäristöä, tuotteita ja palveluja ei ole tarkoitettu pelkästään aikuisille. On tärkeää, että näet jatkossakin lapset osana tuotteidesi ja palvelujesi kohderyhmiä ja suunnittelet palvelut niin, että eri-ikäiset lapset voivat niitä helposti ja turvallisesti käyttää. Mieti, miten voit erottautua kilpailijoistasi huomioimalla kaikki käyttäjäryhmät (kuten eri-ikäiset lapset) ja heidän erityistarpeensa.

Videomateriaalin, pelien ja muiden tuotteiden ja palvelujen sisältöön ja turvallisuuteen perustuvat ikäraajat ovat eri asia kuin tietosuoja-asetuksessa annettu lasten henkilötietojen käsittelyä koskevan suostumuksen kansallinen ikäraja. Älä sotke näitä kahta käsitettä toisiinsa. Tietosuoja-asetus asettaa ikärajan vain sille, milloin lapsi voi itse antaa suostumuksensa henkilötietojensa käsittelylle ja milloin suostumukseen tarvitaan huoltajan lupa. Sosiaalisen median, pelien tai muiden sovellusten ikärajan asettaminen ilman muuta syytä

esimerkiksi 16 vuoteen sen ”helppouden” vuoksi ei automaattisesti poista lapsikäyttäjiä eikä näin ollen vapauta yritystäsi vastuusta kunnioittaa lasten erityistä suojaa tietosuojakysymyksissä. Aseta ikärajoja vain, jos palvelusi sisältö sitä itsessään vaatii. Varmista näissä tapauksissa luotettavalla tavalla käyttäjän ikä ja seuraa, että ikärajaa todella noudatetaan.

Vaikka saat suostumuksen lapselta itseltään tai hänen huoltajaltaan, henkilötietojen käytön tulee olla tarkasti sidottu sen käyttötarkoitukseen ja olet edelleen vastuussa näiden tietojen asianmukaisesti keruusta ja -käsittelystä.

5. Palvelumuotoilu- ja lapsikäyttäjänäkökulma tuotteiden ja palvelujen tietosuojaselosteisiin ja käyttöehtoihin

Laadi tietosuojaselosteet, hyväksyttävät käyttöehdot ja muu tieto aina niin, että eri käyttäjäryhmät ymmärtävät ne, myös lapset. Tekstin sijaan tai sen rinnalla voit käyttää muitakin ilmaisumuotoja, jotka ovat helposti 13-vuotiaiden lasten omaksuttavissa. Vaikka tarvitsetkin alle 13-vuotiaiden osalta vanhempainvastuun kantajan suostumuksen tietoyhteiskunnan palvelujen käyttöön, auta myös näitä lapsia oppimaan aktiivisiksi digikansalaisiksi, toimimaan verkkomaailmassa ja antamaan oma suostumuksensa tulevaisuudessa.

Älä aseta palveluiden käytön ehdoksi sitä, että lapsi joutuu luovuttamaan sellaisia tietoja sinulle tai liikekumppaneillesi, jota ei itse halua tai ei ole tarkoituksenmukaista antaa (sijaintitiedot, mikrofonin tai kameran käyttö jne.). Anna lapselle todellinen mahdollisuus vaikuttaa siihen, mihin hänestä kerättyä tietoa käytetään. Älä palkitse tietojen luovuttamisesta.

Osallista lapsia ja nuoria käyttöehtojen ja muun tiedonjaon suunnitteluun, jotta saat niistä sellaiset, jotka on todella suunniteltu heille.

6. Lasten digihyvinvoinnista yrityksesi kilpailuetu?

Yrityksesi voi edistää lasten oikeuksien toteutumista yhteiskunnassamme monin eri tavoin. Tunnista yrityksesi mahdollisuudet vaikuttaa ja kehittää toimikenttää ja toimialan standardeja. Kerro kuluttajille pitäväsi huolta myös heikoimmassa asemassa olevista yhteiskunnan jäsenistä. Lasten hyvinvointi on vanhemmille ensiarvoisen tärkeää. Heidän ostopäätöstään voi puoltaa se, että pystyt osoittamaan, miten tärkeää lasten hyvinvointi yrityksellesi on.

Teleoperaattorit tarjoavat väljän internetiin ja sitä kautta kaikkiin digitaalisiin palveluihin. Mikäli yrityksesi on teleoperaattori, pohdi, miten voit ottaa suuremman roolin digitaalisen maailman tulkkina, joka auttaa asiakkaitaan (erityisesti lapsia ja heidän huoltajiaan) suojautumaan entistä paremmin tietosuojakysymyksissä. Näin voit osoittaa olevasi kuluttajan puolella ja tukena.

Mikäli yrityksesi kehittää pelejä ja sovelluksia, suunnittele palvelusi niin, että varmistat lapsikäyttäjiesi tiukemman tietosuojan toteutumisen. Mikäli et voi vaikuttaa kaikkeen oman sovelluksesi kautta, tee yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa, ja käytäkää yhdessä vaikutusvaltaanne siihen, että sovelluksia tarjoavat alustat (esim. Google Play, Apple Store) muuttavat käytänteitään lapsen oikeuksia paremmin kunnioittaviksi. Tämä voidaan tehdä myös yhdessä järjestöjen ja muiden toimijoiden kanssa. Tällainen vaikuttaminen on vahva viesti asiakkaillesi siitä, että yrityksesi on heidän

puolellaan ja haluaa parantaa toimialan käytäntöjä.

Kouluta henkilökuntaasi, jotta yrityksesi työntekijät ymmärtävät, mitä lasten oikeudet ja niiden kunnioittaminen konkreettisesti tarkoittaa heidän työssään niin tuotteiden ja palvelujen kehittämisessä kuin asiakasrajapinnassa. Tämä auttaa vanhempia ja muita huoltajia luottamaan yrityksesi tuotteisiin paremmin.

Voit omalla toiminnallasi myös muuttaa asenneilmapiiriä sellaiseksi, että lapsen oikeuksien toteutuminen nähdään tärkeänä arvona digitaalisen maailman tuotteissa ja palveluissa.

Näiden suositusten pohjana on käytetty keskusteluja suomalaisten teleoperaattorien, pelialan ja muiden yritysten kanssa. Keskustelut teleoperaattorien ja pelialan yritysten kanssa toteutettiin 7.5.2018 ja 16.5.2018. Suosituksia täydennettiin 28.8.2018 järjestetyn MyData: A Child's Rights Perspective -työpajan keskustelujen pohjalta.

Lasten oikeuksien kunnioittaminen voi olla yritykselle kilpailuetu. Reilu peli lapsille suunnatussa mainonnassa lisää myös huoltajien luottamusta.

Linkkejä ja lisätietoa:

[Guiding Principles on Business and Human Rights](#)

[Council of Europe's recommendations to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment](#)

[Children and the GDPR guidance by UK Information Commissioner's Office](#)

[UNICEF's tools, recommendations and examples for ICT companies](#)

[Principles of Designing for Children with Children's Rights and Ethics](#)